

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 40
pp 278-290Article ID
57231Arrival
10 December 2021
Published
30 April 2022**DOI NUMBER**<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.57231>**How to Cite This Article**

Kaplan, H. (2022). "Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Seçimsiz Kalışı Ve Kamusal Uyum Bekleyişi", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:40; pp:278-290

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Seçimsiz Kalışı Ve Kamusal Uyum Bekleyişi

Without Choice Permanence of Syrian Migrants in Turkey and the Expectation of Civic Integration

Hande KAPLAN¹ ¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kocaeli/Türkiye**ÖZET**

Bu çalışma, Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin Suriye'ye dönme ya da üçüncü bir ülkeye yerleştirilme seçeneklerinin işlevsizliği üzerinde durarak Suriyeli göçmenlerin çoğunluğunun kalıcı olduğu değerlendirmesinde bulunmaktadır. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de kalışı, onların tercihleri sonucunda hasil olan bir sonuç olmasa da bu kalış ile beraber Suriyeli göçmenler bir kamusal uyum beklentisi geliştirmiştir. Çalışma, uyum ve vatandaşlık sürecini aynı çerçeveye alan bir perspektife dayanan kamusal uyum beklentisini birlikte yaşamın önemli bir dayanağı olarak değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Göçmenler, Kalıcılık, Uyum.**ABSTRACT**

This study focuses on the dysfunctional options of Syrian immigrants in Turkey to return to Syria or resettle in a third country, and evaluate that Syrian immigrants are permanent. The stay of Syrian immigrants in Turkey is not a result of their preferences, but with this stay, Syrian immigrants have developed an expectation of civic integration. The study evaluates the expectation of civic integration, which is based on a perspective that includes the integration and citizenship processes, as an important pillar of living together.

Keywords: Syrian Immigrants, Permanence, Integration.**1. GİRİŞ**

2021 yılı itibari ile on yılı geçen zaman diliminde Suriyeli göçmenlere yönelik ötekileştirme ve dışlamanın hem hareket hem odak noktası "Suriyeliler gitsin" önermesidir. 2019 Suriyeliler Barometresi'ne göre katılımcılar Suriyeli göçmenlerin kalıcı hâle gelmelerine karşı ortak bir tavırla Suriyeli göçmenlerin ya ülkesine ya da üçüncü bir ülkeye gitmesini istemektedir (Erdoğan, 2020: 202). Suriyeli göçmenlerin yaşadığı dışlanma ve ötekileştirmeye karşı tepkiselliği oluşmamış ve bu durum toplumda çıkmaz bir toplumsal kapanmaya yol açmamıştır. Bilakis, Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu Türkiye'de kalmak istediğini ve ülke vatandaşlığını almak istediğini ifade etmektedir. Çalışma için, Suriyeli göçmenlerin bu tutumu bir birlikte yaşama isteğidir ve toplumda ortak bir kamusal alana temel oluşturması açısından önemli görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin, Suriye'ye geri dönme, üçüncü bir ülkeye yerleşme ve Türkiye'de kalma seçenekleri arasından Türkiye'de kalma eğiliminin yüksek olması, seçenekler arasında geliştirilen bir tercihin sonucu değil, diğer iki durumunun mevcut koşullardaki işlevsizliği sonucunda hasil olan bir gelişmedir. Bu veçhesiyle çalışma, Suriyeli göçmenler için Suriye'ye geri dönme ve üçüncü bir ülkeye yerleşme seçeneklerinin işlevsizliği üzerinde durarak, Suriyeli göçmenlerin kalıcılığını vurgu yapmaktadır. Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğunun ülke vatandaşlığına varacak bir kalışı istemeleri ise, çalışma açısından, bir kamusal uyum beklentisi olarak değerlendirilecektir. Bu bağlamda, Suriyeli göçmenlerin toplumun bir parçası olarak birlikte yaşam pratiğine katılmaları sürecinin; göç, uyum ve vatandaşlık alanlarını yönetecek politikanın bu kamusal uyum beklentisine vereceği cevap ile şekilleneceği öngörülmektedir.

2. GERİ DÖNÜŞ VE YENİ BİR YOL TERCİHİ OLDUĞU VAR SAYILAN SURIYELİ GÖÇMENLER

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'den gitmesi, genel olarak iki alternatif ile temellendirilmektedir. İlki, Suriye'ye geri dönüş, ikinci ise bir AB ülkesine yerleştirilmeleridir. Bu başlık altında, iki seçeneğin de bugünkü koşullardaki olanaksızlığı ifade edilerek, bu durumun, Suriye'den Türkiye'ye göç eden üç buçuk milyondan fazla kişinin büyük çoğunluğunun Türkiye'de kalacağı bir yaşamı inşa etme isteğine ve pratiğine yol açtığı ifade edilecektir.

Toplumun önemli bir kesimi ve kamuya mal olmuş isimler Suriyeli göçmenlerin bir çözüm politikası olarak "toplu geri gönderilmelerini" savunmaktadır (Demir, 2021)¹. Bu politikayı sınırlayan en önemli ölçütlerden biri uygulamanın hukuken meşru olup olamayacağıdır. Bu çerçevede, Suriyeli göçmenleri geri gönderme politikasını belirleyen hukuki sınırlar bulunmaktadır. Uluslararası hukukun temelini oluşturan geri gönderme yasağı (*non-refoulement*) ilkesi Türkiye'nin iç hukuk düzenlemesi olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 4. maddesinde de temel ilke olarak yer almaktadır. Bu maddede, "*hiç kimsenin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemeyeceği*" ifade edilerek, geri gönderme yasağı ilkesi kabul edilmiştir (Ekşi, 2020: 192). Bu açıdan olası bir geri göndermenin söz konusu maddeyi ihlal etmemesi gerekmektedir. Kaynak ülkede yaşanabilir ve güvenli koşulların olduğu, şartların uygun düştüğü ölçüde ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), mültecinin geldiği ülkesine gönüllü olarak geri dönmesini çözüm türlerinden biri olarak değerlendirmektedir (Kaya, 2019: 515, 516). Bu konudaki en önemli iki husus kaynak ülkede savaşın sona ermesi ve akabinde gönüllü bir geri dönüş isteğinin bulunmasıdır². 2019 Suriyeliler Barometresi'ne göre, "hiçbir şekilde Suriye'ye geri dönmeyi düşünmüyorum" görüşünü belirten katılımcıların oranı yüzde 51.8'dir. 2017 Suriyeliler Barometresi'nde yüzde 16.7 olan oranın kısa zamandaki çarpıcı artışı, Murat Erdoğan'a göre, Suriyeli göçmenlerin kalıcılık eğiliminin güçlendiğini ve dönmeyi istemediğini gösteren önemli bir bulgudur (Erdoğan, 2020: 176, 177). Bu görüş, aynı zamanda, Suriyeli göçmenler nezdinde Suriye'deki olumlu gelişmelere yönelik bir beklentinin kalmadığı ve Türkiye toplumunun içinde gelecek planlamasına yönelmiş bir düşüncenin de yansımasıdır.

Türkiye'deki Suriyeli göçmenler, Suriye'deki mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal koşulların güvenli bir geri dönüşü mümkün kılmadığını düşünmektedir. Bu durum, Suriyeli göçmenlerin beyanlarında şu şekilde yer almaktadır: "Savaşa yol açan faktörler ortadan kalkmamış durumda, döndüğümüzde bizi bekleyen bir ev bulunmayacaktır, evlerimiz ya yıkılmıştır ya da başkaları mülk edinmiştir. Dönmemiz durumunda devletin güvenliği sağlayacağına garantisizdir. İnsanların kaçırıldığı, suçsuz yere tutuklandığı, anayasal hukuk düzeninin işlemediği bir sistemde nasıl bir uygulama ile karşılaşacağımız meçhuldür." (Çetin, 2020). Bununla birlikte, ülkelere dönmeleri durumunda, kurumsal mekanizmaların işleyişindeki sorunların yanında toplumsal mekanizmanın nasıl bir kabul geliştirdiği de muğlaktır. Türkiye'de toplumun Suriyeli göçmenlere karşı "ülkesi için savaşmamış, ülkesine arkasını dönmüş" anlatısını Suriye'deki Suriyeliler de farklı minvalerde geliştirmektedir. Türkiye'deki Suriyeli göçmenler, Suriye'de yaşayanlar için de "ülkesindeki savaş destek vermiş, ülkesinin durumunun kötüye gitmesine yol açan bir ülkeye sığınmış" olarak görülmektedir (DW Türkçe, 2020). Ayrıca Suriye'deki mevcut yönetim tarafından geri dönenlerin "şüpheli" olarak tanımlanması ve Suriye'den ayrılan kişilerin iç savaşta yer alan muhalif grupların destekçisi olarak görülmesi yaşamları için tehdit unsuru oluşturabilir (İçduygu ve Ayaşlı, 2019: 11, 16). Bu çerçevede, Türkiye'deki Suriyeli göçmenler hem geldikleri hem de vardıkları yerde çift katmanlı bir ötekileştirme yaşamaktadır. Tüm bu koşullar, Suriyeli göçmenlerin ülkelere döndüklerinde, kaldıkları yerden devam edecekleri yaşamı bulabilecekleri koşulların olmadığını, bir diğer deyişle, yaşanabilir bir ülke bulamayacakları düşüncesini tahkim etmektedir. Bu düşünce, bilimsel bulgularla da paralellik arz etmektedir.

Bugünkü şartlar altında Suriye'deki mevcut koşulları gösteren veriler şu şekildedir: Suriye'nin kara sınırlarının yüzde 15'i meşru bir yönetim olup olmadığı konusunda muğlaklığın devam ettiği Şam Yönetimi egemenliği altında iken, ülke sınırlarının yüzde 85'i dış aktörlerin nüfuzu altındadır. Kara sınırının çoğunluğunun kontrolü Rusya, İran, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) devredilmiş durumdadır (Balanche, 2021). Suriye'de kara sınırı ve hava sahasında kontrolün tesis edilememesi sınırlı bir ticaret hacmi

¹ "Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları 2020" başlıklı araştırmanın verilerine göre, Türkiye'de toplumun yüzde 86'si Suriyeli göçmenlerin evlerine dönmelerini istemektedir (Tokyay, 2020). Toplumun kutuplaşmış yapısının Suriyeli göçmenlerin dönmeye istegi üzerindeki konsensusuna politik alanda özellikle muhalefetin "geri gönderme" vaadi ile cevap verilmektedir. 16 Temmuz 2021 Ana Muhalefet Partisi CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu sosyal medya hesabından paylaştığı bir videoda Suriyeli göçmenlere yönelik şu ifadeleri yer vermiştir: "Suriyeliler bizim akrabalarımız ama onlar doğdukları topraklarda mutlu olurlar. Dolayısıyla Suriyeli kardeşlerimizi huzur içinde kendi ülkelerine göndereceğiz." (Cumhuriyet Gazetesi, 2021). Altındağ'da yaşanan şiddet olaylarını dikkate alarak sağduyu çağrısı adına Kemal Kılıçdaroğlu konuyu dair yeni açıklamalar da bulunarak, sorunun akli selim bir şekilde çözüleceğini belirtmiştir. Kılıçdaroğlu, 26 Eylül 2021'de Hatay'da yaptığı bir konuşmada ise, Suriye'de barış ve huzur tesis edildikten sonra, Suriyeli göçmenlerin gönül rızaları ile ülkelere gönderileceğini ifade etmiştir (T24 İnternet Gazetesi, 2021). Benzer bir yaklaşım, İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener'in söylemlerinde de yer bulmaktadır. Akşener, 2018 yılındaki bir konuşmasında, "Dört milyon kardeşimizi sağlıklı, sıhhatli bir şekilde ülkelere geri göndereceğiz" demiştir (CNN Türk, 2018). Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ise, 12 Eylül 2021 tarihli konuşmasında BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ile Suriyeliler başta olmak üzere mültecilerin ülkelere geri dönüşünü sağlayacak çalışmaların hazırlığı içerisinde olduklarını ifade etmiştir (Sözcü Gazetesi, 2021).

² Uluslararası bağlamda uygulanabilir bir geri dönüş programı için üç şart önemli şart bulunmaktadır: İlki, geri dönüşün isteğe bağlı ve tamamıyla gönüllü olması koşuldur. İkincisi, söz konusu geri dönüşte yerdeki kişileri göçe zorlayan nedenlerin ortadan kalktığı ve geri dönüşü mümkün kılan bir güvenliğin sağlanmış olması gerekir. Üçüncü şart ise, güvenli koşulların kalıcılığa dayanması ve bu bağlamdaki politikaların sürdürülebilir olmasıdır (İçduygu ve Ayaşlı, 2019: 4, 5)

sağlamaktadır. ABD ve Avrupa Birliği (AB) tarafından uygulanan petrol ambargosu, yatırım ve ihracat yasağını içeren yaptırımlar ise ülkenin ekonomik etkinliğini daha da sınırlandırmaktadır (Euronews Türkçe, 2020) Ekonomideki bu zorlu durum ülkede finansal ve altyapısal bir çöküş yaşanmasına neden olmaktadır. Savaşın başından beri geçen zamanda ülkenin kamu bütçesi yarı yarıya azalmış ve para biriminin değeri yüzde birine inmiş durumdadır (Al Watan Online, 2021) Ekonomideki kötü yönetim, toplumsal hayata da doğrudan yansımaktadır. Suriye'de her 10 kişiden 8'i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (Morrissey, 2021). 12,4 milyon Suriyelinin gıdaya; 15,5 milyon Suriyelinin ise temiz ve sağlıklı suya erişimi bulunmamaktadır (Goddard, 2021). Yüzde 40'ı kız çocuğu olan 2,4 milyon çocuk eğitim alamamaktadır. Suriye'deki her üç okuldan biri savaş nedeniyle ya yıkılmış ya hasara uğramış ya da askeri amaçlarla kullanıldığı için eğitim faaliyeti yapılamamaktadır. Mevcut okullarda ise eğitim kalabalık ve fiziksel şartların uygun olmadığı ortamlarda sürdürülmektedir (UNICEF, 2021). On yılı geçen süresiyle İkinci Dünya Savaşı'nın iki katından daha fazla süren Suriye İç Savaşı geride çok yönlü insan hakları ihlalinin yaşandığı bir ülke bırakmıştır. Yukarıda rakamlarla aktarılan veriler, bu koşullardaki bir ülkede yaşamın mümkün olup olmadığını olabildiğince yansıtmaktadır. Suriye'de devam eden iç savaş, yeni askeri çatışmaların yaşanması olasılığı ve mevcut yönetimin geri dönenlere uygulayacağı politikanın güvencesiz olması gibi nedenler, Suriye'ye geri dönüşü sorunlu kılmaktadır (İçduygu ve Ayaşlı 2019: 16). Bu zorlu siyasi, ekonomik ve sosyal koşullar devam ettiği ve güvenli ve sürdürülebilir bir yaşamın koşulları sağlanmadığı sürece "geri dönme" seçeneği Türkiye'deki Suriyeli göçmenler için pek mümkün görünmemektedir. 2019 Suriyeliler Barometresi'ne göre katılımcıların yüzde 74,1'i Suriye'ye "güvenli bir yer olmadığı ve savaş devam ettiği için dönmeyi planladıklarını ifade etmiştir (Erdoğan, 2020: 179). Bu durum ise Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki kalıcılık eğilimini arttırmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'den gitmesine yönelik sunulan bir diğer seçenek, AB ülkelerinin de Suriyeli göçmenleri kabul etmesidir. Bu bağlamda, özellikle siyasi söylemlerde AB'nin Suriyeli göçmenleri komşu ülkelerde tutma üzerine kurulmuş sığınmacı politikasına karşı AB'yi "sorumluluk paylaşımı"na ve "destek" olmaya davet eden veya sınır kapılarını açma "tehdidi"ne dayanan bir söylem inşa edilmektedir³. Suriye'den yaşanan göçün 2015 yılında kitlesel bir boyuta ulaşması ile göçmenler AB sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Yine aynı dönemde Türkiye ile AB ülkeleri arasında göçmenlerin nereye gidecekleri, nerede kalacakları, sınırlardan geçişin mümkün olup olmayacağı üzerine bir takım görüşmeler başlamış en nihayetinde Suriyelilerin Türkiye'de tutulmasını hedefleyen ortak bir eylem planı kabul edilmiştir. Bu çerçevede AB, maddi yükümlülük üstlendiği destek paketleri ile göçü sınırları dışında tutmayı hedeflemiştir (Şirin, 2021). İçduygu ve Ayaşlı, Avrupa ülkelerinin bu siyasi tavır ile Suriyeli göçmenlerin uluslararası sığınma/mülteci hukukuna dayanarak "üçüncü bir ülkeye yerleşme" seçeneğinin yok saydığını ifade etmektedir (İçduygu ve Ayaşlı, 2019: 17).

AB yetki alanına Türkiye üzerinden giden göç talebinin kontrolü, Türkiye ve AB arasında 2016 yılında imzalanan AB-Türkiye Mutabakatı ile sağlanmaya çalışılmıştır. AB-Türkiye Mutabakatı çerçevesindeki geri kabul süreci⁴ ile 20 Mart 2016 tarihinden sonra Yunan Adalarına Türkiye üzerinden geçiş yapan tüm düzensiz göçmenler Türkiye'ye iade edilecekti. Bu çerçevede, mutabakatta yer alan "bire bir formülü" ile 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'ye geri gönderilen her bir Suriyeli göçmen için Türkiye'den bir Suriyeli göçmenin AB ülkelerine yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin deniz ve kara yolundan AB'ye yapılacak düzensiz göçü önlemesi ve sınırlarında her türlü tedbiri alması hususunda kabul ettiği işbirliğine karşılık AB ise, Türkiye'ye vize muafiyeti ve Suriyeli göçmenlere ilişkin projelerde kullanılmak üzere altı milyar Euro finansal destek sağlamayı taahhüt etmiştir (EU-Turkey Statement, 2016). Mutabakat sonrasında, Türkiye'nin sınır kontrolü ve Avrupa Birliği Sınır ve Kıyı Güvenliği Ajansı'nın (European Border and Coast Guard Agency FRONTEX) sınır güvenliği önlemleri ile sınır ihlalleri büyük oranda engellenmiş ve göçmenlerin geçiş sayısında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Sınır güvenliği zaman zaman özellikle Yunanistan Sahil Güvenliği tarafından şiddet içeren

³ Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 11 Ekim 2021 tarihinde yaptığı açıklamada şu ifadeleri kullanmıştır: *"Beş milyona yakın mülteciyi ağırlayan, onlara ev sahipliği yapan bir ülkeye mülteci sorunu Türkiye'den kaynaklanıyor demek nankörlüktür. Eğer biz kapıları açacak olursak Yunanistan ne yapar bilemem."* (Euronews Türkçe, 2021). Siyasi söylemlerde kapıları açma söyleminin yanında Avrupa'ya sorumluluk alma çağrısı da yaygındır. Bu bağlamda Erdoğan'ın söylemine yansıyan ifadeler şu şekildedir: *"Avrupa sırf kendi vatandaşlarının güvenliğini ve refahını korumak için sınırlarını kapatarak bunun dışında kalamaz. Türkiye'nin Avrupa'nın mülteci ambarı olmak gibi bir görevi, sorumluluğu da mecburiyeti de yoktur."* (DW Türkçe, 2021). Toplumdaki "Suriyeliler gitsin" arzusunu da hedef alan bu tür söylemler iç politikada da dile getirilmektedir. Avrupa'nın göçmen politikasına yönelik eleştirilerini Kemal Kılıçdaroğlu *"Beyler rahat etsin diye bütün sıkıntıyı biz mi çekeceğiz? Bize mi onların rahatı için para veriyorlar? Türkiye onların taşeronları mı ya? Siz alın beyler, niye biz alıyoruz?"* sözleri ifade etmektedir (NTV Haber, 2021).

⁴ AB sınırlarına yönelik düzensiz göçü önlemek adına, üçüncü ülkeler ile göç işbirliği kapsamında bir dışsallaştırma strateji uygulamaktadır. AB'nin göçü üçüncü ülkelere dışsallaştırmasının en önemli araçlarından bir geri kabul anlaşmalarıdır. Bu anlaşmalarla taraf olan ülkeler, hem kendi ülke vatandaşlarının hem de kendi ülkelerinden transit geçiş yapan üçüncü ülke vatandaşları olan düzensiz göçmenleri, sığınma başvurusu reddedilenleri ve vatansızları geri kabul etmekle yükümlüdür (Yıldız, 2020: 128, 129). Aysel Yıldız AB-Türkiye ilişkilerindeki geri kabul süreçlerinde üç farklı uygulama şu şekilde açıklar: *"Bunlardan ilki 2001'de imzalanmış ve 2018'de askıya alınmış Türkiye Yunanistan arasındaki geri kabul anlaşmasıdır. Diğeri, AB-Türkiye Mutabakatı olarak bilinen Türkiye ve AB arasında 18 Mart 2016'da imzalanan belgedir. Son olarak da 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan ancak vize serbestisinin sağlanamamasından dolayı pratikte ilerlemeyen ve 2019 askıya alınan AB-Türkiye geri kabul anlaşmasıdır (Yıldız, 2020: 134).*

yöntemler⁵ ve göçmenlerin geri ittirilmesi ile sağlanmakta, sınırı geçenleri ise Yunan Adalarında kalabalık, temel hizmetlere erişimin sınırlı olduğu "kamp" yaşamında belirsiz bir hayat beklemektedir (Şirin, 2020)⁶.

Hem AB hem de Türkiye tarafında bir çözüm gibi sunulan söz konusu mutabakata yönelik eleştiriler oldukça önemlidir. Bire bir formülü ile AB'nin Suriyeli göçmenler arasında seçim yaparak, nitelikli göçmen alımını hedeflemesi eleştirilen bir konu olmuştur (Bozkurt, 2016: 395). AB bu politikası ile hem insan haklarının hem de göçmenlere sınırları kapatan güvenlikçi politikaların kalesi olarak bir paradoks inşa etmiştir. Bir diğer eleştiri, geri kabul antlaşmasında vize kolaylığının sözde kullanılan bir yan araç olmasına yöneliktir (Göçmen, 2014: 26). Türkiye'nin vize serbestliğini sağlaması için yerine getirmesi gereken taahhütlerin Türkiye AB bütünleşme sürecine katkı yapacağı varsayılırken, AB'nin Suriyeli göçmenlere sağlayacağı finansal desteğin asıl hedef olarak öncelenmesi, Türkiye-AB müzakerelerini sığınmacı sorununun mali yük paylaşımı zeminine indirildiği algısına sebep olmuştur (Erdoğan, 2019: 25). AB'nin Türkiye'yi göçmen sorununa çözüm getiren bir tampon bölge olarak görmesi ve sorunun çözümünde bu konumda bağımlılık hissetmesi, Türkiye'nin de mutabakatı bir dış politikada aracı olarak kullanmasına alan açmıştır⁷. Türkiye ve AB arasında yaşanan politik gerilimlerde ve anlaşma yükümlülüklerini yerine getirilmediği durumlarda, Türkiye'nin söylemde mutabakatı askıya alma veya sınır kapılarını açma gibi tehditleri kullanması, Türkiye-AB ilişkisinde anlaşmayı bir koz haline getirmiştir. Nitekim bu söylemler uygulama alanı bulmuştur. Şubat 2020'de, Suriye'nin kuzeybatısındaki İdlib kentinde yaşanan çatışmalar nedeniyle yeni bir göç akını tehdidi belirmiştir ve Türkiye, kamuoyuna göçmenlerin Avrupa'ya geçişini durdurulmama kararı aldığı duyurmuştur (Ürgen, 2021: 9). Türkiye'nin bu kararının ardından yaşanan gelişmeler, Suriyeli göçmenlerin kalıcılık tutumunu belirgin bir şekilde göstermiştir. Türkiye'nin sınır kapılarını açtığı ve göçmenlerin geçişini engellemeyeceği duyurusu ile beraber, kamuoyunda oluşan Suriyeli göçmenlerin sınır kapılarını yöneleceği beklentisi karşılık bulmamıştır. Kapılar açıldığında sınıra gidenlerin büyük çoğunluğunu, göç yolculuğunda Türkiye'yi varış hedefi olarak belirlememiş, Türkiye'de yasal yaşam hakkını sağlayamamış, dolayısıyla güvenli yaşam alanı arayışını sürdüren Afganistan kökenli göçmenler oluşturmuştur. (BBC Türkçe, 2020). Türkiye'nin göçmenlerin geçişine tanıdığı serbestinin ardından, Yunanistan aldığı geniş güvenlik önlemleri ile müdahalede bulunarak, göçmenlerin sınırı geçmesini engellemiş (Hürriyet Gazetesi, 2020) ve Doğu tarafından açılan kapının aksine Batı tarafı sıkı sıkı kapalı tutulmuştur. Nitekim göçmenler hem ülkelerin politik çıkarları hem de iki sınır arasında sıkışıp kalmıştır. Türkiye'deki Suriyeli göçmenler için birlikte yaşamının kurumsal yapısı oluşmasa da barınma, sağlık, eğitim gibi temel hizmetlere erişimin sağlayabilmekte ve çalışma hayatına katılabilmektedir. Bu bakımdan, temeli atılmış bir sistem entegrasyonu sürecini bırakarak, riske atılmış yeni bir yaşam yolculuğuna çıkmak Türkiye'de yerleşik yaşama geçmiş Suriyeli göçmenler için bir tercih olmamaktadır. Suriyeli göçmenler sorunları olsa da bu sistem entegrasyonu içinde kalmayı ve uyum sürecinin gelişmesini beklemektedir. AB'nin güvenlikçi politikaları ile sınırlara örülen dikenli teller, yükselen duvarlar, geçiş noktalarındaki sert müdahaleler ve en önemlisi göçmen mutabakatı ile göçmenlerin geçişini engelleyen uygulamalara hukuki bir zeminin hazırlanmış olması dolayısıyla Suriyeli göçmenler için AB'ye giden yol en azından şimdilik seçenek olmaktan çıkmış görünmektedir.

Nitekim, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki kalıcılığı bir AB ülkesine ya da Suriye'ye gitmeme tercihindense ziyade, seçimsiz bir kalışın doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Suriyeli göçmenler bu kalıcılığı toplumun eşit bir yurttaşı olacak statü olan vatandaşlık kazanımına giden bir yol ile birleştirmek istemektedir. Toplumun bir parçası olmaya dayanan bu beklenti Türkiye'de yerleşimci olmalarını sağlayan uyum süreci için paye verilmesi gereken önemli bir husustur. Bu veçhesiyle sınırlı toplumsal kabul ile dışlanmayı yaşayan Suriyeli göçmenlerin bir "paralel toplum"⁸ ve gettolar⁹ oluşturma refleksi yerine toplumsal bütünleşmeye kapı açan beklentileri

⁵ Yunan Sahil Güvenliği'nin göçmen botlarını kanca ile batırıldığı, suya ateş açtığı ve göçmenleri taşıyan botların motorunu söktüğü iddia edilmektedir. Göçmenler ile yapılan mülahakatlar da ise, Yunan sınır güvenlik güçlerinin göçmenleri darp ettiği, kıyafetlerine, paralarına ve kimliklerine el konulduğu ifade edilmektedir (BBC Türkçe, 2021)

⁶ Avrupa'ya geçmeye çalışan göçmenleri sınır bölgelerinde kurulan geçici barınma merkezlerinde; su, yiyecek, elektrik gibi hizmetlere erişimin kısıtlı olduğu olumsuz şartlarda, belirsiz bir gelecek ve yaşam mücadelesi beklemektedir. Yunanistan'ın Midilli Adası'ndaki Moria Geçici Barınma Merkezi'nde kapasite 3 bin kişi iken 25 bin göçmen kampta insanlık dışı koşullarda yaşamaktadır. Adadaki kötü yaşam koşulları sık sık çatışmalara, yangınlara ve ada sakinlerinin protestolarına yol açmaktadır. "Adamızı geri istiyoruz" diyen göçmen karşıtları ile Moria'da yaşamının "savaştan daha kötü" olduğunu düşünen "kamp" sakinleri arasında yaşanan kavgalar can kayıplarına dâhi neden olmuştur. 8 Eylül 2020'de kundaklama sonucu çıktığı tahmin edilen yangın neticesinde, Moria'da ciddi hasara yol açmış ve neredeyse kül olmuştur. Binlerce göçmen için ana karaya ulaşmanın bir yolu olan bu merkezden çıkış ne yazık ki beraberinde binlerce insanın sokakta kaldığı yeni bir insani krizi getirmiştir (Canşen, 2020)

⁷ Uluslararası işbirliği ve yönetimin gerekli olduğu bir alan olan göç konusunda politik aktörlerin, uluslararası arenada "sorumluluk paylaşımı" ve işbirliğine yönelik tavır almaları önemlidir. Ancak özellikle 21. yüzyılda artan kitlesel insan hareketliliği konusunun ülkelerin dış politikasına ve güvenlik eksenli politikalarına sıkıştığı görülmektedir. Bu bakımdan, Türkiye için bölgesel ve uluslararası politikadaki hedefleri için Suriyeli göçmenleri bir "koz" olarak araçsallaştırdığına yönelik analizler yapılmaktadır (Balkılıç ve Teke Lloyd, 2020: 560).

⁸ Thomas Mayer, paralel toplumu tanımlamak için altı ölçüt belirlemiştir: 1) Paralel toplum, farklı statülerin heterojen bir biçimde bir araya geldiği bir yapı olabileceği gibi homojen bir biçimde de varlık gösterebilir. 2) Paralel toplumun etnik-kültürel ya da kültürel-dinsel bir kimlik bütünselliğine sahiptir. 3) Gündelik yaşamda egemen toplum kurumlarında ihtiyaç duyulmadan sürdürülen bir ayrılmış bir yaşam kurulur. 4) Egemen toplumun neredeyse tüm kurumlarının alternatifi oluşturulur. 5) Paralel toplumun üyeleri ayrılmış yaşam biçimini gönüllü bir şekilde sürdürür. 6) Paralel toplum aleni bir şekilde belirlenmiş, ayrı yaşam alanları inşa eder ve bu çevrede egemen toplum ile ilişkisi bulunamaz (Mayer'den akt. Henkes, 2020: 28, 29).

bulunmaktadır. Bu beklentiler, bölümün ikinci başlığında bütüncül bir bakış ile kamusal uyum çerçevesinde ele alınacaktır.

3. KAMUSAL UYUM GEREKTİREN SURIYELİ GÖÇMENLERİN BİRLİKTE YAŞAM BEKLENTİSİ

Yaşamı ıskalayan bir geri dönüş veyahut hukuki ve güvenlik engeli çevrelenmiş sınırlara hayatı tehlikeye atan yolculuklar yerine, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de kalışı gelecek beklentisine dayanmaktadır. Bu gelecek beklentisi ile Suriyeli göçmenler "kendiliğinden entegre olma" sürecini deneyimlemekte ve kalıcılık eğilimini artırmaktadır (İçduygu ve Ayaşlı, 2019: 17). Suriyeli göçmenlerin kalışı bir tercihe bağlı olmasa da uyum beklentisi bir tercihtir ancak bu beklenti tek taraflı ve geniş toplum ile uzlaşmayan parametreleri bulunmaktadır. 2019 Suriyeliler Barometresine göre, Suriyeli göçmenler yüzde 60'ın üzerinde bir oran ile Türkiye'de kendileri ve aileleri için bir gelecek olduğuna inanmaktadır (Erdoğan, 2020: 186). Buna karşılık çoğunluk toplumunun, Suriyelilerin Türk toplumu ile birlikte yaşamasına verdiği destek yalnızca yüzde 5,3 oranındadır (Erdoğan, 2020: 97). İki toplum arasındaki bir diğer derin fark, kültürel yakınlık üzerinedir. 2019 Suriyeliler Barometresi'ne katılan Suriyeli göçmenlerin yüzde 51,7'si "Türk toplumunun kültürel olarak kendilerini çok benzediğini" düşünmesine karşın, Türk toplumu yüzde 81,9 oranı ile aleni bir şekilde "Türk toplumu Suriyelilere benzememektedir" görüşünü savunmuştur. Erdoğan'a göre bu veriler, Türk toplumunun birlikte yaşama koyduğu sosyal mesafeyi, duygusal bir bağ kurma potansiyeli olan kültürel yakınlık açısından da keskin bir şekilde çizdiğini göstermektedir (Erdoğan, 2020: 146, 147). Bir başka ciddi bir uzlaşmazlık zemini ise vatandaşlık konseptine yöneliktir. 2019 Suriyeliler Barometresinde Suriyeli göçmenlerin yüzde 78,3 oranıyla T.C. vatandaşı olabileceği bir statüyü istemesine karşın (Erdoğan, 2020: 174), Türk toplumunun yüzde 87,1'i siyasi hak tanıyan bütün seçenekleri geride bırakarak, Suriyelilere hiçbir siyasi hak verilmesini istememektedir ve yüzde 75,8'i ayrı bir görüş olarak hiçbirinin vatandaşlığa alınmaması gerektiğini savunmaktadır (Erdoğan, 2020: 116, 118). Dikkat çekilmesi gereken bir diğer uzak fikir alanı, birlikte yaşam pratiğinin olup olmadığı veya toplumun ortak yaşamı yaratmadaki isteği üzerinde belirlemektedir. Barometre'nin araştırma sonucuna göre, Türkiye'deki Suriyeli göçmenler, yüzde 47,6 oranıyla kendilerinin Türk toplumuna uyum sağlamak için mühim bir çaba içinde olduğunu düşünmektedir. Bunun yanı sıra, yüzde 51,6'sı "Türk toplumuna bütünüyle ya da kısmen uyum sağladığını" düşünmektedir (Erdoğan, 2020: 165). Türk toplumunda ise, "Suriyeli göçmenlerin uyum sürecine yardımcı olmak için çaba gösterilmelidir" görüşüne verilen destek yalnızca yüzde 12 seviyesindedir (İNGEV, 2020: 39).

Yukarıdaki verilerde görüldüğü üzere çoğunluk toplumunun göçmen toplumuyla birlikte yaşama gösterdiği ciddi dirence rağmen, Suriyeli toplumun "uyum sağlamaya çalışıyoruz", "kültürel olarak benziyoruz", "kendim ve ailem için gelecek olduğuna inanıyorum", "vatandaş olmak istiyorum", "dil önemli bir sorun" gibi ifadelerle katılım desteği bütünleşme ve toplumun bir parçası olarak var olma çabasını yansıtmaktadır ve bu çabanın payandası güçlü bir uyum beklentisidir. Suriyeli göçmenler, ötekileştirme ve dışlanma karşısından toplumsal kapanma/gettolaşma pratiği yerine uyum beklentisi ve çabası geliştirmiştir¹⁰. Erdoğan'a göre, Suriyeli göçmenlerin uyum beklentisi, hakim topluluğun dışlayıcı ve ötekileştirici tepkisini görmezlikten gelerek ve bir tür aldırılmazlık gayreti ile kendi kendine uyum (self integration) geliştirme sürecinin bir yansımasıdır (Erdoğan, 2020: 166). Suriyeli göçmenlerin ötekileştirmeye karşı toplumsal bütünleşme kanallarını açık tuttuğunun en açık bulgusu şu şekildedir: 2019 Suriyeliler Barometresi'nde ayrımcılık sorunu yaşadığını beyan eden Suriyeli katılımcıların yüzde 74,4'ü "bir Türk ile arkadaş olabileceğini" ifade etmiştir. Araştırmanın bu verisine göre, Suriyeli göçmenler ayrımcılığa uğrasa dahi hakim kültürle sosyal ilişkisine kapısını açık bırakmaktadır¹¹. Aynı

⁹ Türkiye'deki Suriyeli göçmenler için kendi toplumsal ağları içinde yaşamayı sürdürmelerinin beraberinde gettolaşmayı oluşturma tehlikesi taşıdığını göz ardı etmemek gerekir. Mevcut koşullarda gettolaşmaya zemin hazırlayan şartlar bulunmaktadır. Çoğunluk toplumu ile göçmen topluluğu arasında artarak gittikçe azalan sosyal ilişkiler ve Suriyeli göçmen nüfusunun çoğunluğunun ortalama gelir seviyesinin altındaki semtlerde birikmesi ile bir sosyokültürel alt yapının hazırlanması gettolaşma riskini tahkim eden unsurlardır. Örneğin, İstanbul'da yaşayan Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu Esenyurt, Sultangazi, Esenler, Bağcılar gibi ucuz işgücü ve düşük kira olanaklarının olduğu ilçelerde yaşamaktadır (Şar ve Kuru, 2021: 12). Suriyeli göçmen nüfusunun sayısal büyüklüğü de toplumsal kapanmaya yol açan etmenler arasındadır. (Erdoğan, 2020: 64, 216). Göçmenlerin, çoğunluk toplumu tarafından dışlanmaları, damgalanmaları sonucunda iki toplum arasında aşılması zor sınırların oluşması, göçmen topluluklarını belli alanlarda yoğunlaşması ve diğer yaşam alanları ile bütünleşmeden kendi dünyalarında bir yaşam sürdürmeleri gettolara, paralel toplum inşalarına yol açmaktadır. Kaya, bu tür toplum yapılanmasının engellemek için çoğunluk toplumu ile göçmenlerin iletişimini ve etkileşimini sağlayacak imkanları oluşturan politikaların devlet, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler gibi aktörler tarafından uygulanması gerektiğini ifade eder (Kaya, 2014: 25).

¹⁰ Türkiye'deki Suriyeli göçmenler için kendi toplumsal ağları içinde yaşamayı sürdürmelerinin beraberinde gettolaşmayı oluşturabilecek bir kapalılaşma tehlikesi taşıdığını göz ardı etmemek gerekir. Mevcut koşullarda gettolaşmaya zemin hazırlayan şartlar bulunmaktadır. Çoğunluk toplumu ile göçmen topluluğu arasında artarak gittikçe azalan sosyal ilişkiler, Suriyeli göçmen nüfusunun çoğunluğunun ortalama gelir seviyesinin altındaki semtlerde birikmesi ile bir sosyokültürel alt yapının hazırlanması (Örneğin, İstanbul'da yaşayan Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu Esenyurt, Sultangazi, Esenler, Bağcılar gibi ucuz işgücü ve düşük kira olanaklarının olduğu ilçelerde yaşamaktadır (Şar ve Kuru, 2021: 12) ve Suriyeli göçmen nüfusunun sayısal büyüklüğü gettolaşma riskini tahkim eden unsurlardır (Erdoğan, 2020: 64, 216).

¹¹ Bu durumda göçmen toplumların varlığını, çoğunluk ile olan ilişkisine tabi kılması da söz konusudur. Schnapper, "öteki'nin, "ben" olanın değerler sistemine göre her zaman "eksik" olduğunu ve değerler skalasının içinde aşağıda donup kaldığı bir hal ile kabul gördüğünü belirtir (Schnapper, 2005: 25,

araştırmada Suriyeli katılımcılar, "bir Türk ile aynı apartmanda yaşamaktan rahatsız olmam" önermesine yüzde 94,1; "Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bir mahalleye yerleşmekten rahatsız olmam" düşüncesine yüzde 93,5; "bir Türk ile aynı işyerinde çalışmaktan rahatsız olmam" ifadesine yüzde 93,9 oranları ile "katılım" desteği vermiştir. Erdoğan'a göre, Türk toplumunun ciddi sosyal mesafesine rağmen Suriyeli toplumun yansıttığı bu olumlu yaklaşım uyum politikaları açısından önem arz etmektedir (Erdoğan, 2020: 150). Bu açıdan, Suriyeli göçmenlerin var olan uyum beklentisi, bu konuda geliştirilecek politika araçlarına doğrudan, engelsiz bir pratik alanı sunduğunu ifade etmek mümkündür. İki toplumun da isteksiz ve kapanmış olması birlikte yaşam için daha zor bir yönetişime yol açmaktadır. Oysaki göçmen toplumun uyum beklentisi, yönetişimin sağlanması için bir kapı açmakta ve bu alanda geliştirilecek uyum sürecinin hem dayanağı hem de kolaylaştırıcı bir faktörü olmaktadır. Yönetişimin bir uyum politikası ile yürütülmesi ise, iki toplum arasında uzlaşmaz görünen paradigmalardan mümkün mertebede müşterek bir alanda bağdaşmasını sağlayacaktır.

Suriyeli göçmenlerin gelecek perspektifine ilişkin en önemli verilerden biri, 2019 Suriyeliler Barometresi'ne katılan Suriyelilerin yüzde 78,3'ünün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma talebinin olmasıdır (Erdoğan, 2020: 174). Benzer şekilde aynı araştırmada "Suriyeliler vatandaşlık almak istiyor" en yüksek derece olumlu katılım sağlanan seçenek olmuştur (Erdoğan, 220: 159)¹². Suriyeli göçmenlerin hem uyum hem de siyasal ve sosyal haklarının vatandaşlık kavramı içinde tanınma beklentisine cevap olabilecek konsept ise bu çalışma açısından kamusal uyum politikalarıdır. Hakim toplum ve göçmen toplumdaki mütteşeklik iki tarafı olan uyum sürecinde bir üçüncü taraf olarak devletin ve çeşitli aktörlerin (STK'lar, BM gibi uluslararası kuruluşlar) politika araçları varlık göstermektedir. Kamusal uyum konseptinde göç, uyum ve vatandaşlık politikaları birbirine bağlı süreçler olarak yönetilmektedir. 2000'li yıllardan sonra, özellikle Batı Avrupa ülkelerinde uygulanan kamusal uyum politikalarını ile vatandaşlık odaklı uyum politikaları geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, bulunduğu ülkede vatandaşlık bağını elde etmek isteyen göçmenlerin yerine getirilmesi zorunluluk arz eden yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu zorunluluk arz eden politikalar çerçevesinde, göçmenlerin katılacakları entegrasyon kursları ile dil yeterliliği sağlaması ve yerleşilen ülkenin tarihine, coğrafyasına, hukuk kurallarına, kurumların sistemine ve geniş topluma ait kültürel değerlerin bilgisine haiz olmaları beklenmektedir (Süm, 2017: 134)¹³. Ülke bilgisi vatandaşlık testleri ile ölçüme tabi tutulurken, entegrasyon kursları ile de dil yeterliliği sağlanmaktadır. Örneğin, vatandaşlığa geçiş için Hollanda A2 seviyesinde dil yetkinliğini yeterli görülürken, Almanya B2 seviyesini istemektedir (Süm, 2017: 140). Entegrasyon kurslarının kapsamında dil eğitiminin verildiği dil kursları ve ülke hakkında belli bir düzeyde bilgi edinilmesini sağlayan oryantasyon kursları bulunmaktadır (Alperen ve Yaprak, 2019: 85). Vatandaşlığa geçiş için aranan kamusal uyum şartları olan dil yeterliliği ve asgari düzeyde ülke bilgisine dair kültürel becerilerin kazanılmış olması vatandaşlığa geçiş sürecinde uyum sürecini önceleyen bir politikadır. Bu politika ile vatandaşlık, başarı ile tamamlanmış bir uyum sürecinin sonucunda kazanılan bir hak olarak göçmenlere sunulmaktadır. 2000'li yıllardan sonra geliştirilen AB göç mevzuatının bir parçası olan kamusal uyum politikaları ile vatandaşlık artık, uyum sürecinin geliştirilmesi için verilen bir ödül değil, toplumun bir üyesi olmak isteyen göçmenlerin uyum sürecinin tamamlanması neticesinde, tercih sonucu ve statü olarak kazandığı bir hak olmaktadır¹⁴(Süm, 2017, 134). Kurumsallaşmış bir

26). Bu bağlamda göçmen olan kendisini ayrımcılığı, ötekileştirmeyi görmezden gelmekle mükellef hissedebilmektedir. Bu bağlamda, Rober Koptaş, güvenilmez olduğunu, istenmediğini, bir lütuf olarak ancak hoş görüldüğünü bilen "öteki" toplumun uğradığı toplumsal baskı ve ayrımcılığa rağmen, yaşam alanını korumak için çoğunluğa karşı "iyi" olmaktan başka çaresi olmadığı bilgisi ile davrandığını belirtir ve "öteki'nin, çoğunluk tarafından "makbul" olarak kabul edilmesinin de bu davranışa bağlı olduğu bildiğini ifade eder (Koptaş, 2017) Dolayısıyla, göçmen olan birey ya da toplum, içinde yaşadığı çoğunluk toplumundan bir bireye karşı kötü olma hakkına sahip olmadığını kabul eder -arkadaşlığını kabul etmeme, gürlütu yapma gibi- ve bu bağlamda Suriyeli göçmenlerin ayrımcılığa uğrasa da arkadaşlığı kabul etme davranışı, çoğunluk olan toplumun inşa ettiği ahlaki üstünlüğü bilincinde olarak uyumu bozan olmamak adına gösterdiği "iyi" olmaktan başka çaresi olmama halinin bir sonucu olabileceğini de düşünmek gerekir.

¹² Sürecin yönetişimine ve süresine yönelik belirsizlik olsa da en nihayetinde kalıcılığı olan her göçmen bireyin vatandaşlığa erişim talebinin olması olağandır. Bu bağlamda Cenevre Sözleşmesi'nin 34. maddesi bu talebin karşılanması açısından sözleşmeye taraf devletleri teşvik ettiğini belirtmek gerekir.

¹³ Bu bağlamda 2019 Suriyeliler Barometresi'ne yer alan Suriyeli katılımcıların dil yeterliliği ve yaşadıkları ülkenin sistemini tanıma isteklerini hatırlatmak gerekir. Katılımcılar en çok sorun yaşadığı ikinci alan olarak dil yetkinliğini görmektedir. Katılımcılar aktardıkları düşünceler ile Türkiye bilmenin ve Türkiye'deki hukuksal ve siyasi sistemi tanımanın hayatlarını kolaylaştıracağını aktarmıştır. Katılımcılardan birinin konu bağlamındaki şu ifadeleri dikkat çekicidir: "Bence en büyük sorunumuz dil. (...) Keşke bizim için dil eğitimi yapsalardı diğer AB ülkeleri gibi." (Erdoğan, 2020: 142, 143).

¹⁴ Elif Süm, hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezinde kamusal uyum politikaları çerçevesindeki, vatandaşlığa geçiş için zorunluluk arz eden dil yeterliliği ve oryantasyon şartının, vatandaşlığa erişimi kısıtlayan politikalar olarak ifade eder. Süm'ün çalışması bağlamında, göçmenlerin vatandaşlığa geçiş için dil ve oryantasyon kurslarında yapılan testlerde asgari bir puan şartını sağlamaları gerektiğini ifade eder. Bu durum, göçmenlere daha fazla yükümlülük vermektedir. Diğer yandan, Süm, vatandaşlık testlerinin içeriğindeki, inançlar ve kişisel değerler üzerinden iç tutumları sorgulayan soruların liberal norm ve değerler ile uyumlu olmadığını ifade eder. Süm, Almanya ve Hollanda örneklemleri ile kamusal uyum politikalarının üçüncü ülke vatandaşlarının vatandaşlığa geçiş sayısında azalmaya yol açtığını belirtir ve yıllara göre azalan vatandaşlığa geçiş sayılarındaki düşüşü, kamusal uyum politikalarının bir sonucu olarak değerlendirir (Süm, 2017: 142). Öte yandan, Asuman Yaprak ve Altan Alperen'in makalesinde kamusal uyum politikalarının öncelediği uyum politikasının en önemli araçlarından biri olan entegrasyon kursları Almanya genelinde incelenmiştir. Bu entegrasyon kursları sağladığı kabul edilmiştir (Alperen ve Yaprak, 2019: 91). Asuman Yaprak'ın hazırladığı yüksek lisans tez çalışmasındaki verilere göre, entegrasyon kurslarında sağlanan dil hakimiyeti ve oryantasyon kurslarında edinilen kültürel beceriler sayesinde, kurs katılımcılarının bir yılın sonunda, Almanya ile kurdukları bağın daha da güçlendiği, Almanya'da kalma isteklerinin ve vatandaşlığa geçiş eğiliminin arttığı gözlemlenmiştir (Yaprak, 2017: 101). Bunun yanında, 2005 yılından

demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarının korunması ve azınlıklara yönelik ayrımcılığın önlenmesi gibi kriterlere dayanan AB haklar sisteminin genişlemesi, Seyla Benhabib'e göre Avrupa'nın vatandaşlık kurumunu da dönüştürmüştür¹⁵. Benhabib, *ortak bir dili, müşterek bir kamusal alanı ve etkili katılım mecralarını paylaşmayan bireyler arasında vatandaşlık kurumunun önemine dikkat çekerek, genişleyen haklar rejimi sayesinde, göçmenlerin yerleştikleri ülkelerin hukuki, siyasi ve kültürel sistemleri ile bütünleşmesi karşılığında resmi vatandaşlık hakkı kazanabildiklerini ifade eder (Benhabib, 2006: 137, 157).*

Kamusal uyum politikaları ile uyum ve vatandaşlık birbirini takip eden ve tamamlayan süreçler olarak ortak bir çerçevenin içine alınmıştır. Uyum kavramının arkasındaki stratejiyi görmek için, kavramı ayrı bir bütünsellik içinde açıklamak gerekmektedir. Uyum, AB göç mevzuat ve politikalarının önemli bir parçasıdır. AB'nin göç politikası genel olarak iki katmandan oluşmaktadır. İlki, AB ülkelerindeki göçmen sayısını sınırlandırarak, göçmen akışında stabilizasyonu sağlamaktır. İkinci ise, AB sınırları içerisindeki göçmenler ile egemen toplumun refah içinde bir arada yaşamasının yolu olarak kabul edilen entegrasyonun sağlanmasıdır (Bingöl, 2006'dan akt. Ögütçü, 2020: 129). Bu bağlamda, göçmenlerin, yerleştikleri ülkenin eğitim, sağlık, istihdam, hukuk gibi alanlarına ve sosyal yaşamına uyumunu sağlayacak olan politikalar, entegrasyon politikaları olarak adlandırılmaktadır (Ögütçü, 2020: 140).

Göçmen grup ile yerel toplumun sosyal kimliklerinin, kültürel unsurlarının en az sorunla bir arada nasıl yaşayacağı literatürde, "uyum", "entegrasyon", "toplumsal uyum", "sosyal uyum", "toplumsal bütünleşme" gibi kavramlar ile dile getirilmektedir (Erdoğan, 2020: 12). Türkçe yayınlarda en sık tercih edilen "uyum" sözcüğü, "toplumsal bütünleşme" ve "sosyal uyum" yerine kullanıldığı gibi AB entegrasyon politikalarının tanımlayan ve İngilizcede en yaygın kullanılan terim olan "entegrasyon" kelimesinin yerine de kullanılmaktadır (Özçürümez ve İçduygu, 2020: 27). Uyum alanındaki terimlerin birbirinin yerine kullanılması ve tanımlarının çok sarıh olmaması kavramsal karmaşa oluştursa (Özçürümez ve İçduygu, 2020: 18) da aralarında belli nüanslar da bulunmaktadır. Türkçe kaynaklarda kullanılan uyum sözcüğü, entegrasyonun, zorlayıcı politikalarından daha ziyade göçmen toplumunun gönüllü olarak parçası olduğu bir entegrasyon sürecini tanımlamaktadır (Özçürümez ve İçduygu, 2020: 27). "Sosyal uyum" ve "toplumsal bütünleşme" kavramları ise kültürel uyumu önceleyen bir entegrasyon yönetimi sağlamaktadır. Göçmen topluma ve egemen topluma ait kültürel becerilerin paylaşıldığı bir birlikte yaşam pratiği iki toplum arasındaki etkileşime bağlı kılınmıştır. Bu bağlamda sosyal uyum, geniş topluma yeni katılan olarak adlandırdığı göçmen toplumun hakim kültürü tanıma ve kültürel unsurlarını öğrenme sürecini ifade etmektedir. "Toplumsal bütünleşme" ise, "sosyal uyum"un tek taraflı tanıma sürecini yeterli görmez ve uyum sürecine egemen toplumun da dahil olduğu iki taraflı bir katılımı sağlayan etkileşimi desteklemektedir (Özçürümez ve İçduygu, 2020: 23). Nihayetinde iki kavramın amacı farklılıkların birlikte yaşama sürecinde yaşanması muhtemel toplumsal sürtüşmelerin, parçalanmışlıkların giderilmesi ve toplum içinde kargaşa yerine toplumsal barışa ve refaha katkı sağlamaktır (Özçürümez ve İçduygu, 2020: 17). Bu bağlama eş değer AB kamusal uyum politikalarının pratiğini tanımlayan terim ise "sosyal entegrasyon"dur. Hartmut Esser'e ait olan sosyal entegrasyon kavramı, entegrasyonun "sistem entegrasyonu" ve "sosyal entegrasyon" olarak iki farklı perspektiften ele alınması ile ortaya çıkmaktadır. Esser'e göre, sistem entegrasyonunu göçmen toplumun, geniş toplum ile ilişkisinden bağımsız olarak egemen toplumun kurumsal işleyişinde var olmasıdır. Bu veçhesiyle, sistem entegrasyonu bir bütün olarak toplumsal sistemin işleyişi dahil olma iken; sosyal entegrasyon, sistem entegrasyonun içindeki eğitim, sağlık, çalışma sistemlerine uyumu sağlayan ve egemen toplum ile göçmen toplum arasında ilişkileri kuran entegrasyondur. İki kavram arasındaki farkı Esser, sosyal entegrasyon olmadan da sistem entegrasyonu var olabileceğini düşüncesi ile ifade eder (Esser, 2001: 3, 4). Esser'e göre, sistem entegrasyonu göçmenlerin iş gücüne dahil olduğu, vergi ödediği,

beri Almanya'daki entegrasyon kurslarının etkinliğini araştıran farklı çalışmalara referanslar (Entegrasyon Kursları - İlk Deneyimler ve Katılımcı Anketi Bulguları - Sonja Haug ve Fritzhof Zerger (2005), Göçmenlik Yasasına Göre Entegrasyon Kurslarının Değerlendirilmesi - Dr. Christoph Emminghaus ve Tobias Stern (2006), Federal Almanya Cumhuriyeti'ndeki Entegrasyon Süreçlerine Destek Olarak Göçmenler İçin Entegrasyon Kursları - Lilja Geist (2009), Entegrasyon Kursları - Almanya'daki Göçmenlerin Katılımına Katkı Sağlamakta mı? Kerstin Hasenfratz (2009), Entegrasyon Kursunun Rus ve Türk Entegrasyon Kurs Katılımcılarının Entegrasyonuna Etkisi. Entegrasyon Paneline Nitel Ek Çalışma - Karin Schuller (2011)) ile entegrasyon kurslarının başarısı ortaya konulmuştur. Bu çalışmalarda kurs katılımcılarının, kendilerini Almanya toplumuna ait hissetme duygusunun arttığı, geniş toplumla iletişimin güçlendiği, kurs katılımcılarının resmi işlemleri daha kolay yürüttüğü, alış-veriş yaparken daha rahat hissettiği ve Almanya'da bulunmaktan memnun oldukları bulguların sonuçlarıdır. Ayrıca, bu ifadeler katılımcılar tarafından ortalamanın üzerinde bir destek görmüştür (Yaprak, 2017: 146, 147). Bu karşılaştırma neticesinde, kamusal uyum politikaları vatandaşlığa geçişi, uyum şartına bağlanması açısından göçmenlerin vatandaşlığa geçiş sayısında azalmaya yol açsa da sosyal uyumu güçlendirmesi, kamusal uyum politikalarının müphem tarafını ortaya koymaktadır ve vatandaşlığın uyum süreci sonunda bir tercih ve statü olarak kazanılması ile uyum süreci ve vatandaşlık kazanımı birbirini takip eden bir süreçler olarak birbirine bağlanmıştır.

¹⁵Örneğin, Almanya'da 1 Ocak 2000'den itibaren yürürlükte olan yasa ile Almanya'nın soy ilkesine (jus sanguinis) dayalı, yani anne ve babadan geçen soy ağacına bağlı vatandaşlık geçişi kısmen değiştirilerek, çok kültürlü yapıyı destekleyen toprak esasına (jus soli) göre vatandaşlık kabulü mümkün kılınmıştır. Bu değişikliğe göre, Almanya'da doğan bireylerin de Alman vatandaşlığını almaları mümkün kılınmıştır. Söz konusu yasadaki kısıtlama ise şu şekildedir: üçüncü ülke vatandaşlarının Almanya'da doğan çocukları anne yada babasının en az sekiz yıl Almanya'da ikamet etmiş olması ya da en az üç yıllık sınırsız oturma iznine sahip olması durumunda Alman vatandaşı olabilmektedir (Kaya, 2009: 267).

yasalara uyduğu bir sisteme entegre olarak sürdürdüğü yaşamı tanımlarken; sosyal entegrasyon, yerleşilen ülkenin dilini konuşabilmeyi, hakim kültür ile iletişimin olduğu ve kültürel becerilere uyum sağladığı bir entegrasyona odaklanmaktadır (Esser, 2000'den akt. Ateş ve Yavuz: 2017: 1296, 1297). Dolayısıyla sistem entegrasyonunun varlığı beraberinde sosyal entegrasyonu getirmemektedir. Bu bağlamın örneklemini ise Almanya'daki Türk göçmenler üzerinde kurmak mümkündür. Almanya'ya işçi göçü ile 1961 yılından itibaren gelmeye başlayan Türk göçmenlere yönelik uyum politikaları ancak 1980'li yılların ortalarında uygulanmaya başlamıştır (Erdoğan, 2019: 24). Almanya'da yaşayan Türk göçmenler yaklaşık 30 yıldır çalışma hayatında olmaları; eğitim, sağlık gibi hizmetleri kullanmaları, vergi ödemeleri ve yasalara uymaları ile bir sistem entegrasyonu içinde bulunmalarına karşın sosyal entegrasyon sonradan gerçekleşen bir politika olarak yaşamlarına dahil olmuştur. Toplum ile karşılıklı etkileşimin olduğu, kültürel yetkinliğin kazanıldığı ve ülkenin diline hakim olduğu bir süreci tanımlayan sosyal entegrasyon ancak 1980'lerin ortalarında başlayan uyum politikaları ve entegrasyonu zorunlu kılan politikaları içeren 2000'lerden sonra uygulanan kamusal uyum politikaları ile işlemeye başlamıştır. Bu bağlamı analogi yoluyla Türkiye'de Suriyeli göçmenler için de kurmak mümkündür. Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin yüzde 98'inden fazlası kent mültecileri olarak egemen toplum ile birlikte yaşamaktadır. Bir milyondan fazla Suriyeli göçmenler çalışma hayatının bir parçası olarak ekonomiye katılı sağlamaktadır (Erdoğan, 2020: 240). Ticaret Bakanlığı verisine göre, en az bir ortağı Suriyeli olan 15 bin 159 şirket bulunmaktadır (CNN Türk, 2019). Türkiye'de 650 binden fazla Suriyeli çocuk devlet okullarında; 33 bini aşkın Suriyeli genç ise üniversitelerde eğitim görmektedir (Erdoğan, 2020: 240). Bu veriler ışığında, Suriyeli göçmenlerin bir sosyal entegrasyondan yoksun olarak sistem entegrasyonu içerisinde olduğunu ifade etmek mümkündür. Öte yandan, bugün devam eden süreçte sistem entegrasyonunun beraberinde sosyal entegrasyonu getirmediği gözlemlenmekte mümkündür. Türkiye'nin Suriyeli göçmenlerin sosyal entegrasyonuna yönelik politikaları ise varlık ve yokluk arasındadır.

Türkiye'nin AB'ye aday ülke konumunda olması hasebiyle AB göç mevzuatının norm ve standartlarına uygun perspektifte düzenlemeler oluşturma girişimi ile Türkiye'nin göç veren bir ülkeden göç alan bir ülkeye geçişi aynı süreçte gelişmiş olgulardır (İçduygu, 2015: 13). Ayrıca, BMMYK'nin zorunlu göç olgusu ile karşılaşan toplumları kalıcı çözüm türlerinden biri olan uyum sürecine yönelik politika önerisi de Türkiye'deki Suriyeli göçmenler için önem arz eden bir konudur¹⁶. Türkiye'nin hem AB göç mevzuatına hem de uluslararası toplumun küresel göç politikalarına uyum sağlama girişimleri, Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere yönelik politika düzenlemelerini etkilemiş ve bu bağlamda kayda değer bir değişim süreci yaşanmıştır (İçduygu, 2015: 12). Suriyeli göçmenlerin entegrasyonuna yönelik AB müktesebatı ile etkileşimi olan en somut düzenleme ise YUKK'nın 96. maddesinde gözlenmiştir (İçduygu ve Şimşek: 2016: 62). YUKK'nın 96. maddesinde yer alan düzenlemeler şu şekildedir: "(1) Göç İdaresi Genel Müdürlüğü çeşitli kurum ve kuruluşların öneri ve katkılarından faydalanarak uyum faaliyetleri planlar. (2) Yabancılar, ülkenin siyasi yapısını, dili, hukuki sistemi, kültürü, tarihi ile hak ve yükümlülüklerin temel düzeyde anlatıldığı kurslara katılabilir. (3) Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılarak yaygınlaştırılır." (Mevzuat Bilgi Sistemi, YUKK). 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK ile uyum konusu ilk defa bir yasal düzenlenmenin parçası olarak ele alınmıştır (Erdoğan, 2020: 17). Bu düzenleme sonucunda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün uyum politikalarının yürütülmesi konusunda görevlendirilmesi, Ahmet İçduygu'ya göre, Türkiye'nin göç yönetimi konusunda uzun vadeli bir planlamayı tanıdığının göstergesidir. Ayrıca, İçduygu, bu düzenlemenin, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki yaşamlarının yönetiminde, AFAD, Türk Kızılayı gibi ulusal örgütlerin inisiyatifindeki acil müdahale anlayışına dayalı bir perspektif yerine teknik ve mali kapasitesi olan kurumlar ile devlet merkezli bir planlamaya geçişi sağladığını ifade eder (İçduygu, 2015: 9). YUKK'nın 96. maddesi AB göç mevzuatının parçası olan uyum politikalarına açılan bir kapı olsa da Türkiye, entegrasyon sürecinde gidilecek yolun henüz başındadır¹⁷. AB mevzuatında göçmenlerin entegrasyon politikalarının parçası olmak ile yükümlü olması, entegrasyonu bir zorunluluk ilkesine dayandırmaktadır. AB üye ülkeleri, Birliğin mevzuatına dayanan entegrasyon politikasını tercih ederek entegrasyon politikalarında ortaklaşmaktadır. Oysaki

¹⁶ BMMYK, zorunlu göç olgusu ile karşılaşan toplumlar için üç seçenek üzerinden kalıcı çözüm önerisi sunmaktadır: Birincisi, ülkelerinden ayrılmış kişilerin, güvenli koşulların oluşması halinde gönüllü bir şekilde geri dönmeleri; ikincisi, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmelerini sağlamak; üçüncüsü ise, uyum politikaları ile kişilerin geldikleri ülkenin toplumu ile bir arada yaşamasını mümkün kılmaktır (Erdoğan, 2020: 13). Çalışmanın bir numaralı başlığında Suriyeli göçmenlerin geri dönüş ve üçüncü bir ülkeye yerleşme seçeneklerinin uygulanabilirliğinin güçleştiği açıklanmıştır.

¹⁷ "Göç ve Entegrasyon Politikaları Endeksi (MIPEX) 2016-2020 Türkiye Karnesi" başlıklı çalışmada uyum konusunda Türkiye 100 üzerinden 43 puan almıştır. Eğitim, sağlık, siyasal katılım, iş gücü piyasası, aile birleşimi, daimi ikamet, vatandaşlığa erişim gibi alanlarda yapılan değerlendirmede, Türkiye, 52 ülke arasında 40. sırada yer almıştır. Türkiye, uyum sürecinde henüz "yolun yarısında" olarak nitelendirilmiştir ve kat etmesi gereken uzun bir yolu olduğu belirtilmiştir (MIPEX, 2020: 16, 17). MIPEX, "entegrasyonsuz" bir göç politikasından eğitim, sağlık gibi göçmenlerin temel ihtiyaçlarını güvence altına alarak kendisini "göç ülkesi" olarak tanımaya geçiş ile Türkiye'nin göç politikasındaki değişimi sağladığını açıklamıştır. Bu değişim henüz sistemli bir uyum politikasından yoksun olsa çalışmada "yarı olumlu" olarak değerlendirilmiştir (MIPEX, 2020, 13).

Türkiye'nin entegrasyon politikaları açısından, birliğin zorunluluk ve kalıcılık arz eden entegrasyon stratejisi yerine harmonizasyon stratejisini hedeflemesi Birliğin uyguladığı ortak entegrasyon politikalarından ayıran önemli bir farktır (Öğütçü, 2020: 141). Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne , uyum içinde birlikte yaşamının kavramı olan harmonizasyon stratejisi, göçmen toplum ile geniş toplumun birbirlerinin "gönüllülük" temelinde anlaması olarak tanımlanır (GİGM, Uyum Hakkında). Uyum politikasının gönüllülük esasına dayanarak göçmenlerin tasarrufuna bırakılması, AB entegrasyon politikasında yer almayan bir pratiktir. Dolayısıyla, Türkiye'nin entegrasyon politikasında, entegrasyon yerine harmonizasyon vurgusu ile kamusal uyum politikalarının en önemli parametrelerinden olan zorunlu dil yeterliliği ve oryantasyon kursları koşulları ıskalanarak, uyum, göçmenlere bir tercih olarak sunulmaktadır. Öğütçü, Türkiye'nin bu tercihlili entegrasyon politikasını kısaca, "doğal uyum"dan yana olan bir yaklaşım olarak tanımlamıştır (Öğütçü, 2020: 141). Bir diğer önemli nokta, AB göç mevzuatında entegrasyon politikaları bir kalıcılık paradigması üzerine bina edilmiştir. Erdoğan, devletlerin uyum politikalarının beraberinde kalıcılığı getirdiği gerçekliğine dayanarak, uyum politikalarından kaçınmalarının yaygın bir strateji olduğunu belirtir (Erdoğan, 2019: 24). Bu açıdan, Türkiye'nin entegrasyon yerine harmonizasyonu öne çıkarması uyum politikalarının dayandığı kalıcılık olgusuna odaklanmaktan kaçındığının da göstergesidir. Bu yönelimi GİGM, entegrasyon faaliyetlerini tanımlarken şu şekilde ortaya koymaktadır: "*Ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak*". Dolayısıyla, GİGM tarafından, kalıcılığı kabul edilmiş bir göçmen topluma yönelik zorunluluk arz eden entegrasyon yaklaşımı yerine yerleşikliğin muğlaklığına vurgu yapılan göçmen topluma, "gönüllülük" anlayışına dayanan bir uyum süreci öngörülmüştür.

Kamusal uyum politikaları çerçevesinde gerçekleşen uyum süreci aynı zamanda vatandaşlığa geçişin de koşullarını hazırlamaktadır. Başarı ile tamamlanan uyum sürecinin sonunda vatandaşlığın bir hak olarak elde edilmesi, uyum süreci ve vatandaşlık hakkını birbirine bağlayan süreçler olması, çalışma açısından, Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin vatandaş olma beklentisine cevap olabilecek bir stratejidir. Bu bağlamda, bu çalışma bakımından, vatandaşlık kavramının kuramsal çerçevesi ve kavramın dayandığı değerler üzerinden bir tartışma yürütülmediğini belirtmek gerekir. Yalnızca, kamusal uyum politikaları bağlamında, vatandaşlığın uyum sürecini takip eden bir hak olarak kazanılması, Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin hem uyum beklentisine hem de vatandaş olma isteğine cevap olabilecek konsepti yansıttığı öngörülmektedir.

İçişleri Bakanlığı'nın 30 Aralık 2019 tarihli verisine göre, Türk vatandaşlığı verilen Suriyeli göçmen sayısı 110 bin olarak açıklanmıştır (Mülteciler Derneği, 2021). 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliğinin 11. maddesi gereğince Suriyeli göçmenlerin genel başvuru yoluyla Türk vatandaşlığını kazanmaları mümkün olmamaktadır. Bu bakımdan, vatandaşlığa geçen Suriyeli göçmenler için seçme usulü ile idarenin tam takdir yetkisi kullanılmaktadır (Kaya ve Eren, 2015: 64). Ünsal Uzan'ın vatandaşlığa geçen Suriyeli göçmenlerin izlenimlerini ele aldığı yüksek lisans tez çalışmasında, Türk vatandaşlığa geçen görüşmecilerin tamamının eğitim seviyesinin en az ön lisans olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, yapılan görüşmelerde katılımcılar çevrelerinde vatandaşlığa geçen kişilerin de en az lisans derecesinde eğitim alan kişiler olduğu belirtmiştir. Bu görüşler ışığında, Uzan, yüksek eğitim seviyesinin bir nitelik göstergesi olarak Suriyeli göçmenlerin vatandaşlığa kabulünde etkisi olduğuna kanaat getirmektedir (Uzan, 2019: 90, 91). Vatandaşlığa geçişte GİGM'in belli kriterlere dayanan bir sistemi bulunmaması nedeniyle, katılımcılar vatandaşlığa geçiş için herhangi bir başvuruda bulunmadan, bir talih olarak GİG tarafından kendilerine yapılacak daveti beklendiklerini beyan etmiştir. Vatandaşlığa kabul edilen göçmenlerin tek ortak kriterinin eğitim seviyesinin yüksek olması nedeniyle, katılımcılar, uyum konusunda başarılı olduğunu düşünen nitelikli birçok Suriyeli göçmenin vatandaşlığa geçiş beklentisi içerisinde GİGM tarafından kendilerine yapılacak daveti beklediğini belirtmiştir (Uzan, 2019: 94). Söz konusu çalışmada görüşmecilerin beyanları arasında dikkat çeken bir diğer tespit ise, katılımcılar, vatandaşlığa geçiş eğitim aldıkları alanda nitelikli işgücü olarak çalışma, ev kiralama gibi konularda sağladığı pratik faydalar açısından olumlu bakmıştır. Katılımcılar, vatandaşlık sonrası uyum pratiklerini geliştirdiklerini, Türkiye toplumu ile iletişimin güçlendiğini ve vatandaşlığın eşit temelde bir ilişki sağladığını da ifade edilmiştir (Uzan, 2019: 93). Nitekim, vatandaşlık ve uyumun birbirini tamamlayan unsurlar olarak yer aldığı kamusal uyum politikalarının aksine, Türkiye'de uyum süreci ve vatandaşlığın farklı minvallerde ilerlemekte olduğu ve birbirini takip eden bir süreçte sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Genel olarak Suriyeli göçmenlerin vatandaşlığa geçiş ile ilgili iki temel öneri sunulmaktadır. İlki, mevcut vatandaşlık kanununun uyum bakımından başarılı görülen bireylerin vatandaşlığa geçişine imkan sağlamak, ikincisi ise göç yoluyla Türk vatandaşlığı hakkını sağlayan 5543 sayılı Yeni İskan Kanunu'nun revize

edilmesidir¹⁸ (Kaya ve Eren, 2015: 72). İki önerinin çözüm yolu olması ile beraber, çalışmanın bağlamı, ilk önerinin çerçevesine uymaktadır. Vatandaşlığı da içine alan bir yol izleyen, sistemli ve normları olan bir uyum politikasının toplumsal yaşamda çoğulcu bir yaşamın deneyimini sağlayacak bir fırsatı sunmaktadır. Kamusal uyum politikaları ile uygulanan entegrasyon kurslarının sağladığı dil eğitimi ve ev sahibi ülkeye yönelik bilgi ve becerilerin aktarıldığı oryantasyon kurslarının sosyal entegrasyonu sağlamadaki başarısı göz önüne alınarak; YUKK çerçevesinde belirlenen uyum faaliyetlerinin sistemli bir politikaya dönüşmesi ile vatandaşlığa geçişin nesnel ve normatif koşullarının sağlanması mümkündür. Suriyeli göçmenlerin uyum beklentisi ve vatandaşlığa geçme isteği arasındaki organik bağa dayanarak bu iki beklentinin birbirini takip eden süreçler olarak ve entegrasyonu önceleyen bir politika ile vatandaşlık odaklı bir yönetişimin gerçekleşmesi, hem göçmenlerin beklentilerinin doğru bir politikaya kanalize edilmesi sağlayacak hem de toplumsal uzlaşya sistemli bir getirisi olacağı öngörülmektedir.

4. SONUÇ

BMMYK, zorunlu göç olgusu ile karşılaşan toplumlar için üç seçenek üzerinden kalıcı çözüm önerisi sunmaktadır: Birincisi, ülkelerinden ayrılmış kişilerin, güvenli koşulların oluşması halinde gönüllü bir şekilde geri dönmeleri; ikincisi, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmelerini sağlamak; üçüncüsü ise, uyum politikaları ile kişilerin geldikleri ülkenin toplumu ile bir arada yaşamasını mümkün kılmaktır (Erdoğan, 2020: 13). Çalışmada ilk iki seçeneğin mevcut koşullarda Suriyeli göçmenlerden bağımsız etmenler ile işlevsiz kaldığı dolayısıyla Suriyeli göçmenler için üzerinde seçim yapabileceği yol olma özelliğini yitirdiği aktarılmıştır. Suriye'deki mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal şartlar iyileşmediği müddetçe gönüllü bir geri dönüş seçeneği mümkün görülmemektedir. İkinci seçenek olan üçüncü bir ülkeye yerleştirilme ise, AB ülkelerinin bu konuda sorumluluk paylaşımına katılarak Suriyeli göçmenleri bu ülkelere de yerleştirilmesi gerektiği seçeneği üzerinde gelişmiştir. Bu bağlamda AB'nin Suriyeli göçmenleri komşu ülkelerde tutma üzerine kurulmuş sığınmacı politikası dönük eleştirel mevcuttur. AB'nin güvenlikçi politikaları ile sınırlara örülen dikenli teller, yükselen duvarlar, geçiş noktalarındaki sert müdahaleler ve en önemlisi göçmen mutabakatı ile göçmenlerin geçişini engelleyen uygulamalara hukuki bir zeminin hazırlanmış olması ile Suriyeli göçmenler için AB'ye giden yol seçeneğine etkisiz bırakılmaktadır. Nitekim, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de kalışı üzerinde tercih yapılmış bir seçeneğin sonucu değil, sunulan seçeneğe uyum sağlamanın seçimsiz kararıdır.

Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin, kalıcılığının getirisi olarak vatandaşlık hakkına erişebileceği bir uyum beklentisi bulunmaktadır. Suriyeli göçmenlerin hem uyum hem de siyasal ve sosyal haklarının vatandaşlık kavramı içinde tanınma beklentisine cevap olabilecek konsept ise bu çalışma açısından kamusal uyum politikalarıdır. Çalışma, uyum ve vatandaşlık sürecini aynı çerçeveye alan bir perspektife dayanan kamusal uyum beklentisini birlikte yaşamın önemli bir dayanağı olarak görmektedir. AB'nin göçmen politikasında önemli bir rolü kamusal uyum politikaları ile entegrasyon ve vatandaşlık birbirini takip eden ve tamamlayan süreçler olarak ortak bir çerçevenin içine alınmıştır. Suriyeli göçmenlerin var olan uyum beklentisi, bu konuda geliştirilecek politika araçlarına doğrudan, engelsiz bir pratik alanı sunmasına rağmen Türkiye'nin uyum politikasında, entegrasyon yerine harmonizasyonu öne çıkarması uyum politikalarının dayandığı kalıcılık olgusuna odaklanmaktan kaçındığına işaret etmektedir.

Türkiye'deki Suriyeli göçmenler için uyum süreci ve vatandaşlığın farklı minvallerde ilerlemekte olduğu ve birbirini takip eden bir sürece sahip olmadığı anlaşılmaktadır. 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliğinin 11. maddesi gereğince Suriyeli göçmenlerin genel başvuru yoluyla Türk vatandaşlığını kazanmaları mümkün olmamaktadır. Bu açıdan çalışma, kamusal uyum politikalarını uyumu önceleyen koşulla vatandaşlığa geçişi mümkün kılacak politikanın anahtarı olarak görmektedir. Kamusal uyum politikaları ile uygulanan entegrasyon kurslarının sağladığı dil eğitimi ve ev sahibi ülkeye yönelik bilgi ve becerilerin aktarıldığı oryantasyon kurslarının sosyal entegrasyonu sağlamadaki başarısı göz önüne alınarak; YUKK çerçevesinde belirlenen uyum faaliyetlerinin sistemli bir politikaya dönüşmesi ile vatandaşlığa geçişin nesnel ve normatif koşullarının sağlanması mümkündür. Bu bağlamda çalışmada, Suriyeli göçmenlerin toplumun bir parçası olarak birlikte yaşam pratiğine katılmaları sürecinin; göç, uyum ve vatandaşlık alanlarını yönetecek politikanın kamusal uyum beklentisine vereceği cevap ile şekilleneceği öngörülmektedir.

¹⁸ Mevcut İskan Kanunu göçmen tanımını "Türk soyundan ve kültüründen" bireyler ve gruplar ile sınırlandırmaktadır. Ahmet İçduygu, İskan Kanununda yer alan bu etnokültürel sınırlandırmanın kaldırılabilirliğini veya revize edilebileceğini önermektedir. Böylece Suriyeli göçmenler de resmi olarak "göçmen" statüsü sağlanabilir. Bu bağlamda, İçduygu, politika yapımcıların muhafazakar milliyetçi politikalar ile küresel değişimleri temel alan bir göç politikasını inşa edecek reformlar arasında bir karar vermeleri gerektiğine belirtir (İçduygu, 2015: 12).

KAYNAKÇA

- Alperen, A. & Yaprak, A. (2019). Almanya’da Türklere Yönelik Uygulanan Entegrasyon Kursları Üzerine Bir Araştırma, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 78-95.
- Alwatanonline. (2020). <https://www.alwatanonline.com/71->
- Ateş, H. & Yavuz, Ö. (2017). (G)öçmen (ö)tekileştirme ve (ç)ok kültürlülük. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22, 1287-1301.
- BBC News. (2020). Mülteci krizinde gitmeyenler: "Türk halkının şikayet etmekte haklı yanı var, misafirlüğümüz uzun sürdü", 20.10.2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51784431>.
- BBC News. (2021). Yunanistan'a göçmenleri geri itme, dayak ve işkence suçlaması AIHM'e taşındı. 20.10.2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56887194>.
- Benhabib, S. (2006). Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar. (Çev. Berna Akkıyal), İletişim Yayınları.
- Bozkurt, K. (2016). Geri kabul ve vize serbestisi anlaşması. *TBB Dergisi*, 125, 387-408.
- Canşen, F. (2020). Moria: İnsanlığın öldüğü yer. 20.10.2021, <https://t24.com.tr/yazarlar/fulya-cansen/moria-insanligin-oldugu-yer,28033>.
- CNN Türk. (2018). Meral Akşener: Suriyelileri memleketlerine geri göndereceğim. 20.10. 2021, <https://www.cnnturk.com/turkiye/meral-aksener-suriyelileri-memleketlerine-geri-gonderecegim>.
- Cumhuriyet Gazetesi. (2021). Kemal Kılıçdaroğlu'ndan dikkat çeken 'Suriyeliler' videosu. 20.10. 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kemal-kilicdaroglundan-dikkat-ceken-suriyeliler-videosu-1853192>.
- Çetin, İ. (2020). Almanya'da Suriyeli Mültecilerin Kalıcı Olma İmkanları, *Birikim Dergisi*, 20.10. 2021, <https://birikimdergisi.com/guncel/9870/almanya-da-suriyeli-multecilerin-kalici-olma-imkanlari>.
- CNN Türk. (2019). Bakan Pekcan: 15 bin 159 Suriyeli şirket var. 20.10.2021, <https://www.cnnturk.com/ekonomi/bakan-pekcan-15-bin-159-suriyeli-sirket-var>.
- Demir, A. (2021). Türkiye'nin göçmen imtihanı: Suriyelileri ülkelerine göndermek mümkün mü?. 20.10. 2021, <https://www.indyurk.com/node/391996/haber/turkiyenin-gocmen-imtihani-suriyeleri-ulkelerine-gondermek-mu-mu-olabilir>.
- DW Türkçe. (2020). Suriyeliler Türkiye hakkında ne düşünüyor? 20.10. 2021, <https://www.dw.com/tr/suriyeliler-turkiye-hakkinda-ne-duşunuyor/av-54573738>.
- DW Türkçe. (2021). Erdoğan: Türkiye Avrupa'nın mülteci ambarı değil. 12.11.2021, <https://www.dw.com/tr/erdoğan-türkiye-avrupanın-mülteci-ambarı-değil/a-58913514>
- Ekşi, N. (2020). 6458 Sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Bu Kanuna İlişkin İkincil Mevzuatta Yer Alan Temel Kavramlar" içinde Türkiye'de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum, Yayına Haz.: Songül Sallan Gül v.d, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Erdoğan, M. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler*, Konrad Adenauer Stiftung Vakfı.
- Erdoğan, M. (2020). Suriyeliler barometresi 2019: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi. Orion Kitabevi.
- Esser, H. (2001). Integration und ehnlische Schichtung, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, No. 40.
- Euronews. (2020). ABD'nin yeni yaptırımları Suriye için ne anlama geliyor, etkisi neler olacak? 20.10.2021, <https://tr.euronews.com/2020/06/15/abd-nin-yeni-yapt-r-mlar-suriye-icin-ne-anlama-geliyor-etkisi-neler-olacak>.
- Euronews. (2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Mültecilere kapıları açacak olsak Yunanistan ne yapar bilemem. 12.12.2021, <https://tr.euronews.com/2021/11/11/cumhurbaskan-erdogan-multecilere-kap-lar-acacak-olsak-yunanistan-ne-yapar-bilemem>.
- European Council. (2016). EU-Turkey statement. 20.10.2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>.
- Göç İdaresi Başkanı. (t.y.). Uyum hakkında. 20.10.2021, <https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkinda>.

Göçmen, İ. (2014). Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul anlaşmasının hukuki yönden analizi. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 13 (2), 21-86.

Independent. (2021a). Suriye krizi başladıktan 10 yıl sonra mültecilere onları unutmadığımızı gösterelim. 20.10.2021, <https://www.indyurk.com/node/331616/yazarlar/suriye-krizi-basladiktan-10-yil-sonra-multecilere-onlari-unutmadiyimizi>.

Independent. (2021b). Rakamlarla Suriye Savaşı. 20.10.2021, <https://www.indyurk.com/node/331031/rakamlarla-suriye-savasi>.

Göç Araştırmaları Derneği. (2021). 5. yılında Avrupa Birliği-Türkiye mutabakatı. 20.10.2021, <https://gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/207/gar-ab-tr-mutabakat%C4%B1.pdf>.

Hürriyet Gazetesi. (2020). Göçmenlerin Yunanistan sınırında bekleyişi 19'uncu gününde. 20.10.2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/gocmenlerin-yunanistan-sinirinda-bekleyisi-19uncu-gununde-41470735>.

INGEV. (2020). Attitudes toward syrians in Turkey. 20. 10.2021, https://ingev.org/raporlar/INGEV_Attitudes_Toward_Syrians_in_Turkey_May_2020.pdf.

Henkes, C. (2020). *Entegrasyon, göç ve Sosyal demokrasi*. (Çev. Tamer İlbuğa). Friedrich Ebert Vakfı.

İçduygu, A. (2015). Syrian Refugees in Turkey: The Long Road Ahead. 20.10.2021, <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM-Protection-Syria.pdf>.

İçduygu, A. & Ayaşlı, E. (2019). "Geri Dönüş Siyaseti: Suriyeli Mültecilerin Dönüş Göçü İhtimali ve Gelecek Senaryoları", https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2019/05/Mirekoc_Rapor_GeriDonusSiyaseti.pdf, (erişim tarihi 10.11.2021).

İçduygu, A. & Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in turkey: Towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly*, 15 (3), 59-69.

Kaya, A. (2014). Türkiye'de göç ve uyum tartışmaları: Geçmişe dönük bir bakış. *İdealkent*, 14, 11-28.

Kaya, C. (2019). Kalıcı çözüm türü olarak gönüllü geri dönüş ve geçici koruma kapsamında yer alanlar bakımından türk hukukundaki düzenlenme şekli. *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 511-535.

Kuru, N. O. & Şar, E. (2020). *İstanbul'da Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlar*. Friedrich Ebert Vakfı.

Kaya, İ. & Yılmaz Eren, E. (2014). Türkiye'deki suriyelilerin hukuki durumu: Arada kalanların hakları ve yükümlülükleri. SETA Vakfı.

Kotaş, R. (2017). Yandı bitti kül oldu. 20.10.2021, <https://t24.com.tr/yazarlar/komsu/yandi-bitti-kul-oldu,16930>.

Migrant Integration Policy Index. (2020). Measuring Policies to Integrate Migrants: Across five continents, 20.10.2021, <https://www.mipex.eu/sites/default/files/downloads/pdf/files/custom/a4/2021.11.14-15.29.01-mipex-2020-custom-book-a4.pdf>.

Mülteciler Derneği. (2021). Türkiyedeki Suriyeli Sayısı. 01.12.2021, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>.

NTV Haber. (2021). Kılıçdaroğlu'ndan Avrupa'ya sığınmacı tepkisi. https://www.ntv.com.tr/turkiye/kilicdaroglundan-avrupaya-siginmaci-tepkisi,uX5dog9Ah0a2sdQadNdg_w

Öğütçü, Y. (2020). Refah devleti modellerine göre göç ve entegrasyon politikaları İçinde Ed. Buz, Sema ve Çevik, Hacı, *Göç ve Entegrasyon Uygulama Alanları, Politikalar ve Paydaşlar*, Nika Yayınevi.

Özçürümez, S. & İçduygu, A. (2020). *Zorunlu göç deneyimi ve toplumsal bütünleşme*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Şirin, T. (2021). "Türkiye'deki sığınmacı politikaları: Kim nerede duruyor?", T24 İnternet Gazetesi, 20.10.2021, <https://t24.com.tr/yazarlar/tolga-sirin/turkiye-deki-siginmaci-politikalari-kim-nerede-duruyor,32121>.

Sözcü Gazetesi. (2021). Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Mültecilerin ülkelerine döndürülmesi için çalışmalarımız var. 20.10. 2021, <https://www.sozcu.com.tr/2021/dunya/disisleri-bakani-cavusoglu-multecilerin-ulkelerine-dondurulmesi-icin-calismalarimiz-var-6644880/>.

Süm, E. (2017). Migration, integration, and citizenship in western europe: The role of civic integration requirements in the netherlands and germany. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

T24 İnternet Gazetesi. (2021). Kılıçdaroğlu: Suriyeli kardeşlerimize kızmayacağız, onları buraya getirenlere kızacağız. 20.10. 2021, <https://t24.com.tr/haber/kilicdaroglu-suriyeli-kardeslerimize-kizmayacagiz-onlari-buraya-getirenlere-kizacagiz,981427>.

The Washington Institute For Near East Policy. (2021). The Assad Regime Has Failed to Restore Full Sovereignty Over Syria. 20.10. 2021, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/assad-regime-has-failed-restore-full-sovereignty-over-syria>.

Tokyay, M. (2020). Most Turks want Syrian refugees to go home. 20.10. 2021, <https://www.arabnews.com/node/1782446/middle-east>.

Unicef. (2021). After almost ten years of war in Syria, more than half of children continue to be deprived of education. 20.10.2021, <https://www.unicef.org/press-releases/after-almost-ten-years-war-syria-more-half-children-continue-be-deprived-education>.

Uzan, Ü. (2019). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçen Suriyelilerin vatandaşlığa dair görüşlerinin değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ürgen, Ekin (2021). “5. Yılında Avrupa Birliği – Türkiye Mutabakatı”, <https://gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/207/gar-ab-tr-mutabakat%C4%B1.pdf>, (erişim tarihi 11.12.2021).

Yaprak, A. (2019). Entegrasyon kurslarının Almanya'ya göç eden Türklerin entegrasyon süreçlerine katkısı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yıldız, Ayselin (2020). “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Geri Kabul Süreçleri: Kuramsal Yaklaşım ve Uygulamalar”, Türkiye’de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum, Haz.: Songül Sallan Gül v.d, Bağlam Yayıncılık, İstanbul ,ss: 123-145.